

УДК 342.56

C.B. Степанов, канд. юрид. наук, старший викладач
 Одеський національний економічний університет
 кафедра правознавства
 Преображенська вул., 8, м Одеса, 65082, Україна

НОВЕЛИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ УКРАЇНИ

В статті проаналізовано новели Закону України від 12 лютого 2015 року «Про забезпечення права на справедливий суд», зокрема, низку нововведень, спрямованих на розширення незалежності судової гілки влади та її економічної та політичної самостійності. Виявлено позитивні та негативні аспекти окремих положень Закону та необхідність подальшого вдосконалення судової системи України.

Ключові слова: суд, судова система, судова реформа, судочинство.

Постановка проблеми. Україна як сучасна демократична держава з початку своєї незалежності взяла вектор побудови сучасної європейської правової держави, державна політика якої будується на верховенстві права, ефективному механізмі розподілу влади відповідно до ст. 6 Конституції України на законодавчу, виконавчу та судову владу з нерозривністю принципу незалежності кожної з них. Цей процес активно розпочався з 1992 року, але перед державною владою досі стоїть багато невирішених завдань, пов'язаних з ефективною організацією державної влади, усуненням зловживань владою, недопущенням привласнення влади органом або однією особою, побудовою сталої системи взаємодії гілок влади для підвищення авторитету влади та забезпечення реальних гарантій захисту прав громадян, підприємств та суспільства в цілому.

Метою цієї статті є дослідження новел судової реформи 2015 року та виявлення можливості негативного впливу законодавчої та виконавчої гілки влади на об'єктивність та незалежність судочинства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань вдосконалення право-суддя, незалежності та порядку формування судової гілки влади проводили такі науковці, як К.Колісник, Р.Кубійда, М.Мельник, Н.Сиза, О.Терлецький.

Виклад основного матеріалу. К.С.Колісник зазначає, що система стримувань і противаг є діючою в тому разі, коли компетенція всіх органів державної влади включає в себе як виключні повноваження, так і спільні, за допомогою яких будується механізм взаємодії та взаємозалежності всіх гілок влади [1].

Кожний елемент механізму держави повинен працювати як надійний годинник: законодавча влада – приймати нормативно-правові акти, які здатні регулювати існуючі в державі відносини та забезпечувати злагоджену взаємодію органів виконавчої влади, виконавчі органи – продуктивно регулювати існуючі відносини, а у випадку порушень встановлених правил –припиняти правопорушення та застосовувати гілку судової влади.

Також необхідно звернути увагу на необхідність прозорості діяльності всіх органів, спрощення процедури оскарження дій посадових та службових осіб, забезпечення виконання строків судового провадження, розумності судового процесу та реальне виконання судових актів державною виконавчою службою з отриманням переможцем предмету позову. Саме у зв'язку з відсутністю надійного, прозорого регулятора відносин виникають питання щодо надання гарантій захисту прав фізичних осіб та суб'єктів господарювання органами держави. Будь-яка особа потребує остаточного вирішення кожного питання, важливого для здійснення життєдіяльності або господарювання. Саме тому всі галузеві реформи необхідно приймати після обговорення з професіоналами відповідної галузі, які знайдуть кращий спосіб усунення недоліків існуючого порядку. Необхідно проводити конференції, відкриті обговорення із науковим товариством, суддівським корпусом щодо реформ у сфері судоустрою, виконавчою службою у сфері виконавчої політики тощо.

Що стосується саме судової реформи, то необхідно зазначити, що останні роки увага законодавця до існуючих проблем судочинства значно підвищилась. Активне реформування судочинства почалось ще з 2001 року (так звана «мала судова реформа»), яке стало черговим та, очевидно, не остаточним етапом реформування судоустрою і судочинства. Значною була й судова реформа 2010 року. Наступний етап реформування відбувся з прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року, який внес зміни до ряду законів.

Експерти з аналізу судової реформи критично її оцінюють, вважаючи, що у разі, якщо формування суддівського корпусу здійснюватиметься по критеріях політичної лояльності, як це було під час правління В. Януковича, то судова реформа не дасть абсолютно нічого – ми побачимо зміну осіб, але не самої системи [2].

У зв'язку з цим вбачається доречним проаналізувати деякі положення вказаного Закону, який набрав чинність лише 28 березня 2015 року та поки об'єктивно не проявив себе в дії, та визначити їх вплив на поліпшення діяльності судів в Україні.

1. Важливість збереження гілки господарських судів є дуже позитивним моментом нового Закону.

Незважаючи на те, що Президент України та прем'єр-міністр неодноразово заявляли про їх ліквідацію з передаванням справ судам загальної юрисдикції.

Навколо цього питання розгортаються жорсткі дискусії з моменту проголошення незалежності України. При всіх звинуваченнях діючих господарських судів до їх роботи немає дорікань глобального характеру, до того ж в умовах глобалізації економічних відносин, при аналізі європейського законодавства та розвитку спеціалізованих комерційних судів стає зрозумілим необхідність виділення, підтримки та зміщення вітчизняних господарських судів як судів майбутнього.

Незважаючи на важкі умови існування, господарські суди вже зарекомендували себе професійними, ефективними та життєздатними. Провадження з вирішення спорів проходять у повній відповідності до чинного законодавства. Тому залишення системи господарських судів у судовій системі України заслуговує на схвалення.

2. Розширення повноважень Президента України. У п.п.1, 3 статті 19 досліджуваного Закону передбачено, що Президент наділяється повноваженнями утворення, реорганізації і ліквідації судів на підставі пропозицій Державної судової адміністрації України.

Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначені цим Законом системи судів, потреба поліпшити доступність правосуддя, необхідність оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою.

Необхідно звернути увагу на те, що положення про ліквідацію судів без внесення змін до Конституції України не може бути реалізовано, а у разі змін це призведе для значної маніпуляції головами судів та їх повної підконтрольності Президенту України, що є неприпустимим.

Всі пам'ятають старі часи, коли високопоставлені особи при певному інтересі впливали на правосуддя та отримували потрібні рішення.

Необхідно погодитись з Н.П.Сизою та О.М.Терлецьким, які зазначають, що судова влада повинна бути відокремленою від законодавчої та виконавчої, які не повинні мати засобів втручання у процес здійснення правосуддя [3, с.197; 4, с.354].

Це явище потрібно викорінити, оскільки довіра до судової влади полягає не лише у не корумпованих суддях, але і у відсутності впливу з боку влади.

Викликає зауваження і спрощене формулювання щодо «ліквідації судів на підставі пропозиції Державної судової адміністрації України». Тобто, законодавцем не встановлено чіткої форми такого звернення, строків, умов, тощо, що не можна визнати виправданим.

3. Щодо дисциплінарної відповідальності суддів статтею 92 Закону уточнюються і розширяються підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Список розширився до 14 конкретних підстав, включаючи відмову громадянам у доступі до правосуддя, безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги, будь-яке інше порушення закону. А відповідно до п.1 статті 97 розширився також перелік дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до суддів. До них належать:

- 1) попередження;
- 2) догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;
- 3) сувора догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;
- 4) тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленим судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;
- 5) переведення судді до суду нижчого рівня;
- 6) висновок про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади з підстав порушення присяги.

Розширення списку видається обґрунтованим, оскільки до реформи 2015 року законодавство передбачало тільки два види санкцій для суддів: догана або звільнення.

4. Реальна відкритість судових процесів. Цікавою новелою видаються нові положення, викладені у статті 11 Закону, щодо відкритості судового засідання. Стаття надає можливість брати участь у судовому засіданні не тільки сторонам спору, але й стороннім особам, представникам засобів масової інформації. До того ж будь-яка особа має право використовувати видео- і аудіозапис без отримання окремого дозволу суду, що слід визнати доцільним.

5. «Спрощення» суддівського самоврядування реалізується у статті 125 Закону, яка зберігає за зборами суддів, Радою суддів України, з'їздом суддів України статус органів суддівського самоврядування.

Таким чином, суддівське самоврядування не спрошується, а залишається практично в незмінному вигляді (скасовуються лише конференції вищих спеціалізованих судів), чим, по-перше, виконуються рекомендації Венеціанської Комісії з реформування системи правосуддя в Україні та, по-друге, значно спрошується система самоврядування і скасовується принцип призначення делегатів «згори».

Тому представляється правильним скасування конференції судів, на яких вирішувалися питання внутрішньої діяльності суду, не пов'язані із здійсненням правосуддя.

6. Вдосконалення роботи Верховного Суду України. Особливу увагу необхідно приділити розширенню повноважень Верховного Суду України. Після проведення судової реформи 2010 року Верховний Суд був позбавлений основної частини своїх повноважень, в результаті чого втратив значення як остаточна судова інстанція, яка може об'єктивно впливати на судову практику. Навіть доля провадження повністю знаходилась у руках вищого спеціалізованого суду, який приймав рішення щодо передачі справи до Верховного Суду України.

Позитивним моментом судової реформи 2015 року є повернення Верховному Суду права самостійно вирішувати будь-які справи, а також розширення підстав для перегляду судових актів нижчестоячих судів.

Слід визнати позитивним також впровадження механізмів, якими унеможливлюється внесення різних за свою суттю судових актів з приводу одних і тих самих питань різними палатами Верховного Суду, що відбувалося останнім часом досить часто.

Висновки. Доречно підсумувати, що в цілому Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», без сумніву, несе позитивні зміни. Але він не може у повній мірі «працювати» без внесення змін до Конституції та інших законів. Вказаний нормативно-правовий акт потребує доскональної оцінки та уважного моніторингу практичних ускладнень його застосування та подальшої глибокої реформи судової системи для її налагодженості роботи з метою захисту прав та законних інтересів фізичних осіб та суб'єктів господарювання.

Список літератури

1. Колісник К. С. Роль системи стримок і противаг в контексті врівноваження влади та запровадження політичної реформи як подолання кризи влади в Україні [Електронний ресурс] / К. С. Колісник // Ключевые проблемы современной науки – 2010 : материалы межнар. науч.-практ. конф. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Pravo/63101.doc.htm
2. Как новый закон изменит судебную систему и станет ли суд справедливым [Електронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/kak-novyj-zakon-izmenit-sudebnuyu-sistemu-i-stanet-li-sud-spravedlivym-603522.html>
3. Сиза Н. П. Система елементів права на справедливий суд / Н. П. Сиза // Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право. – № 20. – Ч. 1, т. 4. – С. 194-199.
4. Терлецький О. М. Окремі проблеми забезпечення об'єктивності та незалежності судочинства в Україні / О. М. Терлецький // Часопис Київ. ун-ту права. – 2013. – № 2. – С. 351-355.

Стаття надійшла 15.04.2015 р.

C.B. Степанов, канд. юрид. наук, старший преподаватель
Одесский национальный экономический университет
кафедра правоведения
Преображенская ул., 8, г. Одесса, 65082, Украина

НОВЕЛЛЫ СУДЕБНОЙ РЕФОРМЫ УКРАИНЫ

Резюме

В статье проанализированы новеллы Закона Украины от 12 февраля 2015 года «Об обеспечении права на справедливый суд», в частности, ряд нововведений, направленных на расширение независимости судебной ветви власти и ее экономической и политической самостоятельности. Выявлены положительные и отрицательные аспекты отдельных положений Закона и необходимость дальнейшего совершенствования судебной системы Украины.

Ключевые слова: суд, судебная система, судебная реформа, судопроизводство.

S.V. Stepanov, Candidate of Juridical Sciences, Senior Lecturer
Odessa National Economic University
Department of Law
Preobrazhenska st., 8, Odessa, 65082, Ukraine

NOVELS OF JUDICIAL REFORM OF UKRAINE

Summary

The article analyzes the novel of the Law of Ukraine on February 12, 2015 «On ensuring the right to a fair trial», in particular, a number of innovations aimed at increasing the independence of the judiciary and its economic and political independence. The positive and negative aspects of certain provisions of the Act and the need for further improvement of the judicial system of Ukraine.

Key words: the court, the judicial system, judicial reform, judicial proceedings.